

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

УДК 371.13: 372: 378 ББК 74.1/74.58 Ф79

Рекомендовано до друку Вченою Радою

Житомирського державного університету імені Івана Франка

від 28 лютого 2014 року, протоколе 7

Рецензенти: *Вітвицька С.С.* - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка;

Смагін І.І. - доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; *Тищук ІТ.І.* - кандидат психологічних наук, завідувач Житомирського центру розвитку дитини №53 "АБВГДейка".

Літературний коректор:

Мирончук Н.М. - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Ф 79 Формування професійної компетентності майбутніх педагогів

дошкільної та початкової освіти, збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Є. Литнєва. Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. - Житомир : Вд-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. - 620 с + CD.

У збірнику науково-методичних праць представлено результати Всеукраїнської науково-практичної конференції «Формування

професійної компетентності майбутніх педагогів дошкільної та початкової освіти»; розкрито сутність професійної компетентності майбутнього педагога як сукупність ключових, базових та спеціальних компетентностей; охарактеризовано дієво-практичний компонент професійної компетентності вихователя дошкільного закладу; представлено компетентнісну модель сучасного педагога дошкільної та початкової освіти; відображено логіко-чатаемагічну діяльність у початковій та дошкільній освіті; розкрито сутність особистісної, рефлексивної, творчої, мовленнєвої мовної соціокультурної, художньо-естетичної компетенції у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Збірник науково-методичних праць адресується науковцям, педагогам-практикам, майбутнім учителям початкових класів та вихователям ДНЗ, методистам дошкільної та початкової ланки освіти.

УДК 371.13: 372: 378 ББК 74.1/74.58

Формування професійної компетентності майбутніх педагогів дошкільної та початкової освіти

Кучинська Л.Ф. Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій в систему методичної роботи з педагогічними працівниками	192
Максимець С.М., Пастушок О., Хронюк Т. Психолого-педагогічні стилі виховання дітей у сім'ї	201
Полярко В.С. Інтерактивні форми роботи з педагогами	204
Синченко Н.В., Рашко Н.М. Громадянське виховання дітей на засадах народної педагогіки	208
Степанюк А.О., Сорочинська О.А. Співпраця сім'ї та дошкільного навчального закладу в полегшенні процесу адаптації дитини до садочка	211
Фурманюк С.М. Формування художньо-естетичної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів засобами праці	214
Шиманська Г.С. Інклюзивна освіта в умовах сучасного дошкільного закладу	217

**РОЗДІЛ III. КОМПЕТЕНТІСНА МОДЕЛЬ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА
ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВИТИ**

Гарбарчук Н.М. Формування ціннісних орієнтацій учасників навчально-виховного процесу шляхом впровадження інноваційних технологій	223
Зарицька А.Й. Діяльність методичної служби як умова підвищення професіоналізму педагогів та вдосконалення освітньої системи	226
Кондратьєв І.В. Рефлексивна компетентність у професійній діяльності педагога дошкільного навчального закладу	230
Неклята О.І. Паступність у роботі дошкільного навчального закладу та школи	236
Останчук С.М. Ефективні шляхи забезпечення організації та управління методичною роботою в ДНЗ	239
Ташук Л.І. Комплексний підхід до вивчення діяльності практичного психолога в дошкільному навчальному закладі	246

**РОЗДІЛ IV. ОСОБИСТІСНА, РЕФЛЕКСИВНА, ТВОРЧА КОМПЕТЕНЦІЇ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Варівська О.В. Формування пізнавальної активності у старших дошкільників	251
Драгальчук В., Дубравська Н.М. Розвиток пізнавально-творчих здібностей у дошкільному віці	255
Йосинчук О., Йосинчук Л., Дубравська Н.М. Чинники формування особистості дошкільника	258
Кльон Л.А. Гіперактивність як медико-психологічна проблема	261
Кузнецова Т. Взаємодія ДНЗ та ЗНЗ щодо забезпечення готовності дітей до навчання в школі	266
Лагута А.В. Використання технології проблемного навчання в ДНЗ	269
Максимець С.М., Волощук А. Особливості страхів дітей дошкільного віку	273
Максимець С.М., Карпієнко О. Розвиток моральних почуттів у дітей старшого дошкільного віку	276
Максимець С.М., Кваша С.В. Особливості тривожності дітей дошкільного віку	279
Максимець С.М., Кліновська О.М., Прокочук К.В. Психологічні аспекти формування уяви дошкільника	281
Максимець С.М., Колобюк Т.В. Психологічні засади розвитку моральних форм поведінки дітей дошкільного віку	284

Максимець С.М.

*канд.психол. наук, доцент каф. загальної,
вікової та педагогічної психології*

Кліновська О.М., Прокопчук К.В.

48 група ННІ педагогіки

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ УЯВИ ДОШКІЛЬНИКА

Соціально-економічні перетворення в суспільстві диктують необхідність формування творчо активної особистості зі здатністю ефективно і нестандартно вирішувати нові життєві проблеми. У зв'язку з цим перед дошкільними установами постає важливе завдання розвитку творчого потенціалу підростаючого покоління, що у свою чергу вимагає вдосконалення навчально-виховного процесу з урахуванням психологічних закономірностей всієї системи пізнавальних процесів.

Останніми роками на сторінках психологічної і педагогічної літератури все частіше ставиться питання про роль уяви в розумовому розвитку дитини, про визначення суті механізмів уяви.

Проблема розвитку дитячої уяви актуальна тим, що цей психічний процес є невід'ємним компонентом будь-якої форми творчої діяльності дитини, її поведінки в цілому. Тому саме це послугувало мотивом для обрання даної теми нашого наукового дослідження.

Дану проблему вивчали та розглядали безліч відомих науковців та видатних психологів, ступінь її розробки високий. Як показали дослідження Л.С. Виготського, В.У. Давидова, Е.І. Ігнат'єва, С.Л. Рубінштейна, Д.Б. Ельконіна, В.А. Крутецького, Т Рібо та інших - уява виступає не тільки передумовою ефективного засвоєння дітьми нових знань, але і є умовою творчого перетворення знань, що є у дітей, сприяє саморозвитку особистості, тобто в значній мірі визначає ефективність навчально-виховної діяльності.

Мета нашого дослідження: простежити особливості розвитку уяви в дошкільному віці та визначити психологічні умови розвитку дитячої уяви.

Завдання нашого дослідження: проаналізувати основні підходи до вивчення феномену уяви в психології та дослідити особливостей розвитку уяви в дошкільному віці.

У літературі зустрічаються різні визначення уяви. Так Л.С. Виготський відзначає: «Уява не повторює в тих же поєднаннях і в тих же формах окремих вражень, які накопичені раніше, а будує якісь нові ряди з раніше накопичених вражень. Інакше кажучи, принесення нового в самий перебіг наших вражень і зміну цих вражень так, що в результаті цієї діяльності виникає деякий новий, раніше не існуючий образ, складає, як відомо саму основу тієї діяльності, яку ми називаємо уявою».[2, С. 336-455]

(стор. 281)

Л.С.Виготський для підтвердження думки, що уява невідривно пов'язана з реальністю, вказує на існування різних форм такого зв'язку, на основі чого доходить висновку про необхідність постійного збагачення когнітивного й емоційного досвіду дітей як підґрунтя для розвитку творчої уяви.[5, С.9-10].

У дослідженні особливостей розвитку уяви в дошкільному віці науковці як найзначущі чинники називають гру, пізнання реальності та дитячу творчість. Саме у грі вчені вбачають джерело художньої творчості дитини. Гра, на думку Л.С.Виготського, – це вузол, що пов'язує через уяву потреби, емоції, бажання дитини і ту дійсність, у якій вона діє.[5, С.37].

Уява у дитини починає розвиватися досить рано, вона слабша, ніж у дорослого, але вона займає більше місця в її житті.

Т.Рібо в аналізі продуктів дитячої творчості (казок, історій, створених дітьми) виводить чотири основні стадії розвитку уяви в період дошкільного дитинства. На першій стадії дитина стає здібною до перетворення уявлень (в одному предметі вона починає бачити інший). На другій стадії уява проявляється в анімізмі – оживленні іграшок. На третій – у перевтіленні в іграх у різні ролі і образи. І, нарешті, тільки на четвертій стадії починається власне

художня творчість, сутність якої виявляється в перекомбінуванні образів. У грі, малюванні, розповіді з'являються спочатку елементи планування, а дії спрямовуються на реалізацію елементів задуму. Але сам задум народжується у процесі діяльності і тісно з нею пов'язаний.[1, С.54-58]

Отже, роль уяви у формуванні дитячої творчості очевидна, оскільки здібність відтворювати, створювати різноманітні художні образи поширює, розвиває творчий потенціал дитини, формує естетичне ставлення до довкілля. Аналіз особливостей розвитку уяви дітей доводить, що вона є одним із ключових складових мовленнєво-творчої діяльності старших дошкільнят.[3, С.344-360]

Завдяки уяві дошкільник оволодіває сферою свого можливого майбутнього, будь-яка дитяча діяльність (малювання, ліплення, конструювання та ін.) набуває цілеспрямованого характеру. Уява бере безпосередню участь у виникненні передбачень, припущень, коли розв'язується будь-яке завдання.

Поряд з репродуктивною уявою, образи якої стають складнішими (наприклад, під час слухання оповідань, казок, перегляду ілюстрацій до них) розвивається продуктивна уява, що дозволяє дитині створювати нові образи згідно із задумом. Тому діти малюють сюжетну картину на вільну тему, вигадують тварин, яких не існує, придумують нове закінчення казки тощо. У властивостях уяви (жвавість, швидкість та багатство образів) криються всі здібності дитини: пізнавальні, художні, музичні. Допитливість та уяву психологи вважають основою формування особистості дитини, її бажань, інтересів, сподівань. Сила емоційної уяви настільки велика, що за її допомогою можна набагато ефективніше впливати на дитину, уникаючи небажаної поведінки, ніж за допомогою умовлянь, дорікань, гримання.[6, С. 247- 331]

Недостатній розвиток уяви призводить до стійких негативних переживань, до нав'язливих страхів, тривожності: у дитини знижується самооцінка, порушуються контакти з навколишніми, виникає почуття самотності, зневіри. Такі діти вже потребують особливої уваги з боку дитячих психологів.

Таким чином, розвиток уяви в дошкільному віці тісно пов'язаний як з формуванням пізнавальних здібностей дитини, її загальним інтелектуальним розвитком, так і зі становленням її особистості, її морального самопочуття.

Наслідуючи діям дорослих, дитина вже в ранньому дитинстві починає маніпулювати олівцями і папером, створюючи карлочки. Це період до творчої (стор. 283)

діяльності. Малюнок з'являється, коли дитина зв'язує деякі з своїх карлочок з предметами і спеціально створює уявні об'єкти. Словесне формулювання наміру є початком образотворчої діяльності. За методикою домальовування контурних зображень частин предметів (наприклад, зламаної гілки, осколка розбитої вази тощо) або простої геометричної фігури (кола, квадрата, трикутника) можна вивчити особливості розвитку у дітей уяви, визначивши тип розв'язування завдання - домалювати, щоб у результаті отримати картину.[1, С.52-59]

Всі необхідні якості уяви (широта, довільність, стійкість, яскравість, оригінальність) виникають не спонтанно, а при умові систематичного впливу з боку дорослих. Вплив повинен збагачувати і уточнювати сприйняття і представлення дитини про навколишній світ, а не зводиться до "нав'язування" їй готових тем. Дитині потрібно допомагати знайомитися з дійсністю, щоб її зображати, розвивати здатність оперувати образами, щоб створювати на їх основі нові. Важливо формувати у дітей пізнавальні інтереси.

Якщо ж цю роботу з ними не проводити, то і уява значно відставатиме в розвитку. В результаті до початку шкільного навчання дитина може виявитися не готовою до засвоєння учбового матеріалу, що вимагає достатньо сформованого рівня уяви. До цього віку вже повинні з'явитися такі психічні утворення, як довільність, внутрішній план дій, рефлексія. Завдяки цим новоутворенням з'являється і якісно новий вигляд уяви - довільна уява. Зростає цілеспрямованість, стійкість задумів, образи уяви наочні, динамічні і емоційно забарвлені. Присутня творча переробка уявлень. Розвиваючи уяву з раннього

дитинства, ми не тільки удосконалюємо пізнавальні процеси і здібність до творчості, але і формуємо особистість дитини.

Ми провели діагностику рівня сформованості творчої уяви у дитини дошкільного віку за допомогою методики «Де чие місце?»

Психологічний зміст даної методики полягає в тому, щоб подивитися, наскільки дитина зуміє виявити свою уяву в жорстко заданій предметній ситуації: піти від конкретності й реальності (наприклад, від питання дорослого), змодельовати в уяві всю ситуацію цілком і перенести функції з одного об'єкта на іншій.

Дорослий просить дитину уважно розглянути малюнок і поставити кружечки (фігурки) в "незвичайні" місця, а потім пояснити, чому вони там з'явилися. У нашому дослідженні брали участь десять дітей.

Залежно від рівня розвитку уяви діти можуть по-різному вирішувати це завдання.

Одні діти (перший рівень) – 30% - зазнають значних труднощів, виконуючи завдання. Вони, як правило, ставлять фігурки на їх "законні" місця, а всі пояснення зводять до наступного: собака в будці тому, що вона повинна бути там. Якщо ж дорослий сам поставить кружечки на "чужі" місця, то маля весело сміється, але пояснити, чому вони там виявилися, однаково не може. Якщо можна домогтися від дитини якихось пояснень, то вони є шаблоніві й стереотипні: "Кішка на клумбі тому, що вона сховалася", "Собака в ставку тому, що вона сховалася" і т.п. Від кого й чому кішка або собака сховалися, діти при цьому рівні розвитку уяви відповісти не можуть.

У інших дітей (другий рівень) – 40% - особливих проблем при виконанні цього завдання не виникає. Вони легко ставлять кружечки з персонажами на "чужі" місця, однак пояснення викликає в них труднощі. Деякі навіть почали ставити фігурки на місця, тільки-но ми попросили розповісти, чому той або інший персонаж опинився на невідповідному місці.

Розповіді дошкільників із цим рівнем розвитку уяви, як правило, мають під собою реальний ґрунт, принаймні малята дуже намагаються це довести. "Торік на

(стор. 284)

дачі я бачив, як кішка залізла на дерево (поміщає кішку на дерево), тато мені розповідав, що собаки дуже люблять купатися (ставить собаку в ставок). По телевізору показували, що собака подружився із пташкою й пустив до себе жити (ставить пташку в будку)" і т.п.

Діти з високим (третім) рівнем розвитку уяви - 30% - без напруги розставляють кружечки на "чужі" місця й пояснюють свої кроки. Для них характерний такий етап, коли вони обмірковують запропоноване дорослим завдання. Деякі навмисно відводять очі від картинки, задумливо дивляться в стелю, встають, щоб краще побачити зображення, прищулюються й т.д.

Важливою особливістю в поясненнях дітей з високим рівнем розвитку уяви є те, що вони зв'язують у своїй розповіді окремі епізоди, предмети й частини картинки в єдиний цілісний сюжет. Інша особливість у тім, що їм легше даються пояснення тоді, коли вони ставлять предмети самі, чим коли їх просять розповісти про предмети, розміщених кимсь іншим.

Можна говорити про те, що жорстко задані й некритично засвоєні дитиною системи зразків перешкоджають творчому рішенню завдань, ведуть до одноманітних, стереотипних дій, перешкоджають прояву індивідуальності.

Отже, ми познайомилися з найзагальнішими аспектами розвитку уяви дітей дошкільного віку. Ми побачили, наскільки важливий цей пізнавальний процес для загального розвитку дитини, для становлення її особистості, для формування життєвого досвіду.

Через важливість і значущість цього психічного явища необхідно всіляко сприяти її розвитку. Саме апробація прийомів розвитку уяви дошкільників та виявлення їх ефективності є перспективою нашого подальшого дослідження.

Список використаної літератури:

1. Дьяченко О.М. Об основных направлениях развития воображения у детей. // Вопросы психологии. 1988. № 6.- С.52 - 59.
2. Выготский Л.С. Воображение и его развитие в детском возрасте // Собрание сочинений: В 6 т. - Т.2 - М., 1982. – С. 436 - 455.
3. Рубинштейн С.А. Основы общей психологии. В 2 т. - Т.1 - М., 1989. – С.344-360.
4. Лейтес Н.С. Ранние представления одаренности. // Вопросы психологии. 1988.- №4 - С. 98 – 108.
5. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: психолог. очерк. – М.: Просвещение, 1991. – 94 с.
6. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: Навч. посіб. / За заг. ред.З.Н. Борисової. – К.: Вища шк., 2004. – 511 с.
7. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / Наук. кер. та заг. ред. О.Л.Кононко. -3-тє вид., випр. – К.: Світич, 2011 – 430 с.